

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. Румен Минчев Райчев

на дисертационен труд на тема

ОТНОШЕНИЕТО „ИНТЕРПРЕТАЦИЯ–ВЪЗПРИЯТИЕ” В КОНТЕКСТА НА АБСТРАКЦИОНИЗМА

На доц. Маня Иванова Вапцарова

За присъждане на образователната и научна степен „Доктор”

Въпросите свързани с изследване на отношението творческа интерпретация – възприятие, във времето на появата на абстрактното изкуство са много противоречиви. Изследователите на епохата са проследили мотивите на творците планиращи своите намерения чрез техните манифести и декларации, осмислящи реализацията на творчеството им. В областта на историята и теорията на изкуството съществува обемиста информация по различни въпроси.

За да не изпадне в излишно преповтаряне доц. Маня Вапцарова още в началото на своя труд формулира, че „основните цели на проучването е да открие синтезира и поднесе теоретична информация тясно свързана с конкретна проблематика, съдържаща се в програмата на учебната дисциплина Живопис в специалност Сценография”.

Изборът се спира на абстрактната живопис от началото на XX век като основен обект за изследване, но обхваща причините за промените в естетическите виждания на творците от края на XIX век.

Възприемайки тезата, че и днес „абстрактната живопис представлява една голяма загадка” като нещо отвлечено, условно и неразбираемо, Вапцарова поставя въпроса, че за постигане на определени сведения може да се постави за анализ и коментар: размери, повърхност и композиция, цвят, форма, текстура и др., или средствата за естетическа реализация на творбата, но не и самите цели. И тук възниква въпроса дали е възможно „само чрез тези елементи да се осъществи някакво интелектуално или емоционално общуване със зрителя...”. И тук автора на реферата поставя въпроси: До колко е проблематичен статуса на абстрактното изкуство?; До колко тези средства са привилегия

на отделни творци?; В каква степен абстракционизма е следствие на цивилизационното развитие?; Кога в него се появяват инерционни процеси, довеждащи го до срещи с фигуративността, на едно качествено ново ниво на синтез?

Това са все въпроси на които автора на настоящия обширен и задълбочен труд се старае да даде изчерпателен отговор. Вапцарова се опира на богатия експериментален материал и обобщенията направени от редица изследователи. Тя анализира характера на епохата където цитирам „духовната среда, в която се развиват художествените процеси е капсулирана от субективизма, ирационализма, социалния скептицизъм, което довежда превръщането на изкуството в своеобразен лабиринт...”

В разглеждането на манифести на творци и критични материали, в анализа на тяхното съдържание, Вапцарова е ръководена от необходимостта да намери точния баланс между известното и малко познатото в тълкуването на изкуството на абстракционизма, което да бъде основа на структурата за общата характеристика – синтеза за изкуството на XX век. Това обобщава и условията, целите и многообразието на този сложен процес на интелектуален и естетически сблъсък.

Така Маня Вапцарова поставя в „Методология” разработката на дисертационната тема върху основните методологични принципи и подхода като системно-структурен анализ и синтез, сравнителен анализ, исторически, функционален, художествен подход и др. В основата на сравнителния анализ се правят опити за „дефиниране на връзките и взаимодействията между различните компоненти и процеса на отношението „интерпретация - възприятие”, за да се стигне до синтезиран резултат в изясняването на общуването с абстрактното художествено произведение” (край на цитата). Тук автора поставя и акцента на целите за написване на дисертацията, като важно методическо пособие за целите на висшето образование по изкуство и като принос към художествената култура на студентите.

Вапцарова не залага на хронологическия подход при разглеждането на абстрактното изкуство, тъй като предметът на изследване е свързан с проблема за интерпретацията. Тя обособява две основни насоки в абстрактното изкуство. Едната от тях получава названието „геометрична абстракция” започваща от теориите на Сезан и Сьора и през кубизма прераства в конструктивистките движения в Холандия и Русия. Втората произтича от творчеството на Гоген, фовизма и Матис и експериментите на Кандински окачествявани от

някои като „експресивна”, „лирична” или „алюзийна” абстракция. На базата на тези две обособени основни насоки на изобразяване автора прави съпоставки с различни психологически модели и системи

Втората част е посветена на изследване на основните понятия на разглежданата тема във връзка с методологията. Разглежда се интерпретацията във философията, в литературата, в музиката, семиотиката и изобразителните изкуства. Изреждат се видове възприятия: сетивно, емоционално и рационално. Изясняват се понятието „абстрактно” в психологията, философията и изкуството, абстрактната форма като степен на интерпретация. Разглеждат се начините и нива на въздействие на картината върху зрителя: въздействието на символа и знака; на съзнателно ниво; на подсъзнателно ниво; като форма и съдържание. Последователно се изясняват и предпоставките за появата на абстракционизма в началото на XX век. Обстойно се изясняват предпоставките за трансформациите на живописния език, довеждащ до пълното откъсване на живописца от имитацията. Цитират се първите тълкувания на критиците, изложбите, декларациите и манифестите на творците, експресионисти и абстракционисти, значението на Баухаус, делото на творците обединяващи се от идеята за изграждане на нов изобразителен език, до второто раждане на абстрактната живопис след втората световна война и преместването на големия център за абстрактно изкуство от Европа в Ню Йорк.

В третата част се разглежда картината като съвкупност от формални елементи като размер, пропорции, фигуративност (отношение фигура – фон) и знаковост. Като композиция изразяваща динамика, контрасти и хармония.

Обяснението на композицията е като средство за формообразуване – да се постигат целите. На значението на трудовете на Йоханес Итен е отделено достойно място в представянето на системата на обучение в Баухаус за цветовете съотношения определени от него като взаимни светлотнови, топло-студени, комплементарни, симултанни и количествени контрасти.

Формата като доминиращ фактор на композицията е разгледана като линия, петно, цвят и композиция. Възприето е делението на средствата за израз като природонаподобителни, абстрактни и знакови. Характеристиката на картинното „пространство”: двумерно, тримерно, обратна перспектива. Въпросите засягащи цвета като носител на градивен елемент на картината безспорно обхващат всички сфери на

живописца, но най силно те изразяват своята същност като доминанта в композициите на абстрактната живопис където са необременени от изображението.

Отношението на творците от епохата е двуполносно: колорита в композицията е продукт на подсъзнателното, на интуицията (Матис) или той е резултат от заучаването и прилагането на правила, на знания (Съора), гарантиращи постигането в крайна сметка на хармония. В случая с Йоханес Итен това е може би и двете.

Светлината в абстрактната живопис играе ролята на отразена светлина от напластяванията на текстура и фактура в изобразителното поле на платното. Освен ако чрез градация на контрасти или флуоресциращи текстури се получи илюзия за излъчена светлина, както и наличието на действителен източник на светлина (Виктор Вазарели, Ласло Мохоли Над).

Движението и ритъма в картинното пространство, както и статичност и динамичност са другите средства на композицията, които са разгледани в творчеството на художниците абстракционисти, както като учебен метод, така и като крайна тенденция в работите на групи творци

Важна част от труда на Вапцарова заема въпроса за трансформиране на елементите на картината и зависимостите помежду им. В тази част най-напред се разглеждат подходите към деформации и хиперболизации по отношение на формата.

Интуитивния подход обхваща тези отделни групи, които изразяват характерни общи тенденции, както като анализ на творчеството, така и теоретични обосновки. Разгледани са възгледите на Кандински с основните му три примерни източника за възникване на картината като импресии, импровизации и композиция. Субективния изобразителен метод на Паул Клее чрез откриване на пасивни и активни енергии в живописните средства и докосването му до чистотата на детското творчество и чистата среда – фактура и текстура на естествените материи.

В отделна група са художниците футуристи Карло Кара и Джино Северини техния „технически манифест“ за непрекъснатото движение, Робер Делоне и Аршил Горки за интуитивния им подход към композирането на картините и елементите в тях, както и художниците от група „СОВРА“ и други творци.

Друга група са художниците ташисти, както и Джаксън Полък, частично организиращ поведението си при нанасяне на боята върху платното. Другата група са

художниците от кръга „L Informel” създаващи нови средства и релефни структури и държащи на асоциативния подход в творчеството си. Вапцарова поставя отделно творчеството на Франсис Бейкън. Повечето от неговите асоциативни платна респектират с изразяване на неясни детайли от човешка плът.

Понятията „рационално” и „интуитивно” се смятат за антоними, като опозицията осъществяваща се на базата на противоречията, но това всъщност е един и същи процес на двойственост в творческата реализация. Декларацията на импресионистите, че „хващат мига” за точно копиране на природата се оказва и първата крачка към абстрактното изображение. Така интерпретацията се приема като възприятие с ново съдържание. Съора и цялата стройна система за разлагане на светлината повлияна от физиката, чрез адитивно смесване на цвета, не достига директно до възприемащите творчеството на Съора, Синяк, или Анри Едмон Крос като научен резултат, защото възприятието от страна на зрителя е свързано с оценка на възприемане на колорита в творбите като чисто усещане. Творчеството на Сезан води към една нова концепция към възприемането на формите в изкуството създаваща предпоставки за появата и развитието на кубизма, който се разгръща почти в цяла Европа, както и всички други школи и творци, като Итен, Кандински, Клее и Алберс поставят началото на предпоставките за развитието на абстракционизма.

Маня Вапцарава разглежда геометричната абстракция като най-ярък израз на движението Де Стиил представени от Тео ван Дуйсбург, Джорж Вантонгерлоо и Пит Мондриан и Йозеф Алберс, руската група Блок, и конструктивизма на Певзнер, Габо и Родченко и останалите в тази група. В общност тенденциите на геометричния абстракционизъм е „чистото усещане”, „супрамаатизмът” на Малевич и емоционалното усещане на линиите, равнините и формите като предпоставка за чистота и хармония.

Разглеждането на темата за съподчинението като осъзнат целенасочен процес при организирането на композицията с цел постигане на хармония е разгледан от Вапцарова чрез обстоен анализ на разсъжденията на Анри Матис, Густав Климт, Хуан Грис, и методите на синтетичния кубизъм, на Итен, Жак Вийон и Никола Стаел.

В три аспекта като обвързване между форма и цвят, като експресия на цвета и еманципиране на цвета от формата, са видени подходите към деформация и хиперболизация на цвета.

В петата част се изследва интерпретацията като процес разделен на две основни части: първата – художникът като посредник между действителността и зрителя (кодиране) и втората – зрителят като интерпретатор (декодиране).

Въпроса за изследванията на творческия процес безспорно намира своите тълкувания в сферата на хуманитарните науки психология, естетика, история и изкуство, ползвайки знания от областта на някои от точните науки.

Приведените от Вапцарова имена на автори на значителни научни постижения са оказали влияние на теорията на изкуството и на самите творци. Но въпроса за пътя на творческите и естетически възгледи ще бъде отворен и в бъдеще. Затова и темата за художника като посредник между действителността и зрителя е вечно актуална.

Автора разглежда два подхода – интуитивен и интелектуален. При първия подход спонтанно се извършва подбора на компонентите и цвета. Интелектуалният подход в началната си фаза е свързан с подбор, преценка и реализация на предпочитани формови и цветови взаимодействия между елементите. Що се отнася до „кодиране” на възприятието на предметната среда и изобретяване на различни средства от художника за осъществяване на набелязаната цел, дали това са абстрактни и неопределени или реални, всичко това има своята предистория, настояще и предстояще. Всеобхватността на творческия процес на възприятие и реализация на абстрактни или реални обекти, кара Вапцарова да обхване толкова многостранно и изчерпателно десетки примери. Ще цитирам това което казва: Процесите на възприятие се превръщат във своеобразна игра на търсене и откриване. Художественото произведение става посредник между възплътените в него обобщени, трансформирани разсъждения на художника и констатираните съответствия в тълкуването, носещи задоволство у зрителя.

За зрителя като интерпретатор (декодиране), участват двете страни на хора които създават изкуство и на хората които го възприемат. Зрителя според автора не е само консуматор на информация особено ако тя е интригуваща. Той е спонтанен участник в творческия процес на възприятие, осмисляйки и подлагайки на свободни интерпретации изразеното от автора визуално обобщение. Въпросът за събирането и обработката на информация е занимавал мислителите от древността. Анализирани са начините за възприятие от зрителя на отделните параметри на изображението като форма, светлина, цвят, фигуративност, движение и др.

Процесът е двойствен, от едната страна е достигането до финалната реализация на замисъла от автора в създадената от него творба, а от друга интерпретираната представа която се създава в съзнанието на зрителя. Така се редуват различни предпоставки за последващи интерпретации въз основа на следващи поетапно осъществени отношения и връзки. Въпросите отнасящи се до кодиране и декодиране от зрителя на информацията засяга не само зрението, но и всички сетива, както и пластове на съзнанието и подсъзнанието. Той е много детайлно и подробно разгледан от Вапцарова.

В заключение бихме искали да подчертаем своята съпричастност към рецензирания от нас труд, който ни достави огромното удоволствие да се срещнем с толкова задълбоченото изследване, което заслужава да бъде издадено, защото не сме срещали до сега така добре формулирана темата за абстрактното изкуство в българската и чужда научна литература. Този труд може да бъде достойно научно четиво, както като помощник в учебния процес на студентите, така и ценно четиво за всеки интересуващ се от проблемите на абстрактното изкуство и неговите теории.

Предлагаме за високата и задълбочена научна стойност на дисертацията на тема **Отношението „интерпретация - възприятие” в контекста на абстракционизма**, на доцент Маня Иванова Вапцарова да бъде присъдена образователната и научна степен **„Доктор”**

08.07.2013

София

Рецензент:.....

Проф. Румен Райчев